

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΡΕΝΑΝ

Στὸ τεύχος τῆς 1 τοῦ Μάρτη ἡ ἐπιθεώρηση «Monde Nouveau», δημοσιεύει μελέτη τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὸ Ρενάν, μὲ τὴν ἐπιγραφή «Οἱ γυναῖκες κι ὁ Ἐρνέστος Ρενάν».

Ὁ Ψυχάρης εἶτανε φυσικὰ κείνος ποὺ μποροῦσε νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ δυὸ σημεῖα τῆς προσωπικότητος τοῦ φιλοσόφου, τόσο ἀτομικά, γιατί ἔζησε, ὅπως ξαίρουμε, σιμὶ του μιὰν ὀλάκερη ζωὴ. Κι αὐτὸ ἴσα ἴσα κάνει στὴ φωτεινὴ τῆν αὐτὴ μελέτη.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε καὶ πού, μυστήριω πῶς, ξεφύγανε ὀλότελα — καθὼς παρατηρεῖ ὁ Ψυχάρης — ἀπὸ ὅτους σάψανε καὶ μελετήσανε ἴσαμε οἴμμεθα τὴν προσωπικότητα τοῦ Ρενάν, εἶλαι :

Πρῶτο, πῶς ὁ Ρενάν εἶτανε στὴ ζωὴ του, ἀπαράλληλα καθὼς εἶν' ὅλοι οἱ διαλεχτοί, κ' ἕνας Μεγάλιος τῆς Ἀγάπης. Ὁχι τῆς ἀγάπης τῆς στενῆς πού, ἀκούγοντας τὸνομά της, τήνε φανταζόμαστε μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ πάθους τοῦ σαρκικοῦ νὰ μᾶς ρουφάει τὸ εἶναι. Μὰ τῆς μεγάλης ἀγάπης, τῆς πλατειᾶς, πού, πῆς τὴν ἔρωτα σὲ μιὰ συντροφισσα λατρεμένη, πῆς τὴνε στοργὴ σὲ ἀκριβὴ μητέρα ἢ πολυγαλημένη ἀδερφή, πῆς τὴνε ἀκόμα τρυφερότητα πρὸς μιὰν ἄξια κόρη, πάντα ἴδια μνέσκει, παντοδύναμη κι εὐγενικὰ.

Ἀλλοῦ ἀπάνου ὁ Ψυχάρης μᾶς μιλάει μὲ τὴ σειρά γιὰ τὶς τέσσερις τρισεύγενες ἀγάπες τοῦ Ρενάν — γιὰ τὴ μητέρα του, τὴν ἀδερφή του τὴν Ἑρριέττα, τὴ γυναῖκα καὶ τὴν κόρη του — ποὺ τοῦ παρασταθήκανε γλυκὰ μέσα στὴ ζωὴ, καὶ τοῦ εὐωδιάτανε μὲ τὸ μύρο τους τὴν ψυχὴ του, μιὰ τρυφερὴ ψυχὴ ποὺ διψοῦσε γιὰ στοργή.

Καὶ κεῖθε περνάει κατόπι, μὲ τὴ φυσικὴ σειρά, στὸ δεύτερο σημεῖο : Θαμαζει τὸ πῶς ἔγινε αὐτὸ ποὺ μελετήσανε τὸ ἔργο του ἴσαμε τώρα, νὰ κοιτάξουνε τὸ συγγραφέα μοναχὰ, ἀποχωρίζοντάς τονε ἀπὸ τὴν αἰσθηματικὴ του τὴ ζωὴ καὶ νὰ μὴν ξεδιαλύουνε τὴν ἐπίδραση αὐτηνῆς τῆς ζωῆς του μὲς στὸ ἔργο του ὀλάκερο. Ἄσε πού καὶ τὸ στυλ ἀκόμα — γράφει ὁ Ψυχάρης — ἡ στοργὴ ἀτόφια τοῦ τῶλασε καθὼς εἶναι λαμπρό, ἡ στοργὴ γιὰ τὴν ἀδερφή του. Ἄφου ὁ ἴδιος ὁ Ρενάν τὸ λέει πῶς «συνείθισε σιγὰ σιγὰ νὰ γράφει λογαριάζοντας μὲ ποιόνε τρόπο θάρσει καλύτερα τῆς Ἑρριέτας πού τότε διόρθωνε ἀπ' τὰ μικράτα του» καὶ πῶς «τὸ συνήθειο αὐτὸ δέθηκε τόσο μὲ τὸ εἶναι του, πού ὅσες φορὲς καθότανε νὰ γράφει, ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό της, ἔμοιαζε τραγικὰ μὲ τὸ σακατεμένο πού γνιάζεται

ὀλοένα, δίχως νὰ τὸ θέλει, νὰ μὴ λάχει καὶ χτυπήσει πουθενὰ τὸ πόδι ποῦ τοῦ λείπει».

Ἐξὸν ἀπ' τὴν ἐπίδραση αὐτὴ γιὰ τὸ σὺν λοιπὸν, δὲν τὸ σκεφτήκανε, λέει, ποτέ· πὼς ὅλη κείνη ἢ γλυκὰ κι ὅλη ἢ ἀπαλότητα στὸν τρόπο ποῦ πολεμάει νὰ διδάξει, εἶχε γιὰ βαθύτερην αἰτία τὴ στοργή του πρὸς τὶς τέσσερις Ἀγαπημένες

Ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη τὴν ἔγνια του νὰ μὴ λάχει καὶ τὶς πικράνει τόση δά, ἀπὸ τὴν εὐλάβειά του τὴν ἀπέραντη νὰ τοὺς μιλάει ἀπαλά, γλυκά, καθὼς τοὺς ἀξίζει, πέρασεν ἡ ἴδια ἀνάγκη καὶ μέσα στὸ ἔργο του. Γι' αὐτὸ δὲ βρίσκεις μέσα σ' ὅλο τὸ Ρενὰν μιὰ τραχεῖά ἔκφραση, μίτη μιὰ χυδαία προσπάθεια νὰ σοῦ ἐπιβάλλει τὴ γνώμη του δογματικά, μὲ τὸ στανιό.

Μονάχα νὰ σὲ πείσει πολεμάει, ἤρεμα, γλυκὰ καὶ ντελικάτα, ὅλο σεβασμὸς, γιατί ἡ ζωὴ του δλάκερη στάθηκεν ἕνας σεβασμὸς βαθῆς πρὸς τὶς Ἀγαπημένες του.

Ἄν ὁ Ρενὰν — λέει τελειώνοντας ὁ ἀγαπητὸς Δάσκαλός μας — ἔγραψε τόσο ντελικάτα, ἀσύγκριτα, εἶναι γιατί ἀγάπησε καὶ ἀσύγκριτα.

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΡΕΝΑΝ

(«Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ»)

Δὲν ἔχω διαβάσει πιὸ ὑπουλο, πιὸ γοητευτικό, πιὸ ἐπικίνδυνα ἀντι-χριστιανικὸ βιβλίον. Ὑπόδειγμα ἀντιγνωμίας μυαλοῦ καὶ αἰσθημάτων. Ὁ τρυφερόφυγος αὐτὸς καλόγερος, μὲ τὴν ἀγαθὴ καρδιά, μὲ ψυχόρμητα χριστιανικώτατα, συμβαίνει νὰ εἶναι προικισμένος μὲ σκέψη ἀνώτερη, ἑξίστερη, γυμνὴ ἀπὸ κάθε μυστικισμό. Λαχταράει ὅμως ἡ ψυχὴ του, νοσταλγικά, τὴν Πίστη. Προσκυνητὴς τῶν Ἁγίων Τόπων, δὲν περιορίζεται τὴν ἔρευνά του στὴν ἀποκλειστικὴ σπουδὴ τοῦ «Λ α ο Ὡ τ ο Ὡ Ἰ σ ρ α ἦ λ». Τρέμει ἀπὸ συγκίνηση, ἀντικρῦζοντας τὰ γραφικὰ χόματα, ποῦ κάθε τους πέτρα, κάθε δέντρο — κέδρος ἢ ἐλιά, — κάθε ποτάμι, κάθε ἐβραιοπούλα ἀκόμα, θυμίζουν τὸ ποιητικώτερο δράμα ποῦ ἐλάμπρυνε τοὺς μελαγχολικοὺς κάμπους τῆς Ἰουδαίας. Καὶ γράφει τὴ «Ζ ω ἦ τ ο Ὡ Ἰ η σ ο Ὡ». Μὲ σοφία, μὲ ἔρευνα, μὲ προσποιημένη ἀφέλεια — ἀψηλὸ καταστάλαγμα τῆς φιλοσοφικῆς ἀμφιβολίας, — μὲ σαφήνεια, μὲ αἴσθημα, δίχως ὅμως πίστη. Δίχως τὴ συγκλονιστικὴ συγκίνηση ποῦ γεννᾷ ἡ μυστικὸπάθη λατρεία, δίχως: